

Het verleidelijk alternatief

Meditatie ds. G. R. Rinsma zondag 10 maart 2019
(eerste zondag 40dagentijd)

Eerste lezing: Deuteronomium 5:6-21
tweede lezing: Lucas 4:1-13

OVERWEGING

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

Als je een peuter rond hebt lopen dan, weet je dat het nog veel moet leren. Als ouder moet je het wijzen op gevaren, als ouder moet je het wijzen op regels, als ouder moet je het wijzen op grenzen. Niet alles mag, niet alles kan. Je moet zo nu en dan 'nee' zeggen tegen je kind. Met liefde natuurlijk en op de goede manier. Dus niet: dat mag niet, maar ik wil niet dat je dit doet. Of ik wil dat je dit laat. Dat heet opvoeding.

En trek die gedachte nu eens door naar de bijbel, naar de schriffte-zing van vandaag. Ook Israël, het volk in de woestijn, moet worden opgevoed. Ze zijn als het ware pasgeboren. Ontsnapt aan de farao, gevlucht door de Rietzee en aan de overkant ter wereld gekomen.

Maar nu, pasgeboren, wie zal het volk opvoeden?

Wie zal het behoeden voor gevaren? Dat water is bitter - kun je beter niet van drinken.

Wie zal het wijzen op regels? We lezen het verder op. Daar in de woestijn gaf de HEER hun wetten en regels, Hij zei: 'Als jullie de woorden van de HEER, jullie God, ter harte nemen, als jullie doen wat goed is in zijn ogen en al zijn geboden en wetten gehoorzamen, zal ik jullie met geen van de kwalen treffen waarmee ik Egypte heb gestraft. Ik, de HEER, ben het die jullie geneest.'¹

En om die reden gaat Mozes de berg op. Om de regels van God in ontvangst te nemen. Let wel; het zijn geen regels om de regels. Om iemand klein te houden of onder de duim. Het zijn geen regels om iemand te laten merken wie er de baas is. Het zijn regels om ieders vrijheid te waarborgen

¹Exodus 15:25-26 Daar in de woestijn gaf de HEER hun wetten en regels, en daar stelde hij hen op de proef. 26Hij zei: 'Als jullie de woorden van de HEER, jullie God, ter harte nemen, als jullie doen wat goed is in zijn ogen en al zijn geboden en wetten gehoorzamen, zal ik jullie met geen van de kwalen treffen waarmee ik Egypte heb gestraft. Ik, de HEER, ben het die jullie geneest.'

De NBV nader bekeken.. Het gesprek in Deuteronomium berust op een voorstelling, God presenteert zich: 'Ik ben de HEER, uw God.' De naam die Mozes in Exodus 3:14 al te horen kreeg is: 'ik ben er hoe ik er ben'. Het gaat hier dus om meet dan een presentatie, het is een concreet volledig erbij zijn, het is relatie. Het gesprek berust ook op een aanbod. Gods naam en Gods woorden hangen niet in de lucht. Het aangeboden 'ja' is niet een oeverloos, eindeloos, globaal maar een begreemd 'ja'.

Is dit 'ja' gelegen in de bevrijding: God bevrijdt jou, uit Egypte, uit de slavernij? Een actieve partij. Of is het 'ja' gelegen in: 'ik laat jou uitgaan'? Twee partijen zijn hier actief: ik en jij, in een samenwerking, over en weer. JHWH laat Israël uitgaan en Israël gaat uit, uit Egypte, uit het huis van dienstknechten.

Is vrijheid blijheid voor het object? Of is vrijheid het ingezet zijn als subject, gaandeweg, in zijn spoor? De weg, uit alles wat tot slaaf maakt of verslaaft, dat is het aangeboden 'ja' in de relatie met JHWH. Het aanbod vraagt om reactie of antwoord van Israël.

Want, zo klinkt de aanhef, de preambule. 'Ik ben de HEER, uw God, die u uit Egypte, uit de slavernij, heeft bevrijd. Ik ben de Ene, God-over-jou, die jou heb uitgeleid uit het land van Egypte, uit het diensthuis.

Opnieuw te vergelijken met een kind, dat voor het eerst door zijn ouders naar een peuterspeelzaal wordt gebracht. Voor die tijd had een kind misschien het rijk alleen, maar komt het daar op die peuterspeelzaal niet voor het eerst in aanraking met regels. Regels, die het samenspelen mogelijk moeten maken? Regels, die moeten voorkomen dat het ontaardt in een chaos, die moeten voorkomen dat het ene kind spulletjes pakt van de ander? Ik ben al lang niet meer op een peuterspeelzaal geweest en de kleuterschool is nog langer geleden, maar één van de eerste regels, die ik er leerde, was het verschil tussen 'mijn' en 'dijn'. Als ik met het speelgoed van een ander kind wilde spelen, moest ik het netjes vragen. En als die dat niet wilde, mocht ik het niet afpakken.

Die regel krijgt ook Israël ingeprent: Niet begeren zul je het huis van je naaste, zijn veld, zijn dienaar, zijn slaaf, zijn os, zijn ezel en vul maar aan.²

En als je erop let, en zeker in de vertaling van de Naardense bijbel, dan staat dat 'niet' steeds voorop. Niet zul je je maken een kapbeeld van enige gestalte in de hemelen boven, niet zul je voor hen je buigen niet zul je hen dienen; niet doodslaan zul je, niet echtbreken zul je, niet stelen zul je, niet antwoorden zul je over je naaste als valse getuige; kijk, ik heb hier een afbeelding van de geboden. Te vinden boven de ingang van de voormalige synagoge in Roermond.

² Deut. 5:6 Ik JHWH je God: ik laat je uitgaan uit het land Egypte, uit het huis van dienstknechten. . (nab) Ik ben de HEER, uw God, die u uit Egypte, uit de slavernij, heeft bevrijd (NBV)

De NBV nader bekeken.. Het gesprek in Deuteronomium berust op een voorstelling, God presenteert zich: 'Ik ben de HEER, uw God.' De naam die Mozes in Exodus 3:14 al te horen kreeg is: 'ik ben er hoe ik er ben'. Het gaat hier dus om meet dan een presentatie, het is een concreet volledig erbij zijn, het is relatie. Het gesprek berust ook op een aanbod. Gods naam en Gods woorden hangen niet in de lucht. Het aangeboden 'ja' is niet een oeverloos, eindeloos, globaal maar een begrens 'ja'. Is dit 'ja' gelegen in de bevrijding: God bevrijdt jou, uit Egypte, uit de slavernij? Een actieve partij. Of is het 'ja' gelegen in: 'ik laat jou uitgaan'? Twee partijen zijn hier actief: ik en jij, in een samenwerking, over en weer. JH-WH laat Israël uitgaan en Israël gaat uit, uit Egypte, uit het huis van dienstknechten. Is vrijheid blijheid voor het object? Of is vrijheid het ingezet zijn als subject, gaandeweg, in zijn spoor? De weg, uit alles wat tot slaaf maakt of verslaaft, dat is het aangeboden 'ja' in de relatie met JHWH. Het aanbod vraagt om reactie of antwoord van Israël.

En kijk maar: aan de linker kant. Steeds dezelfde letters. LO. Lo. Lo. Je moet wel van rechts naar links lezen.

Wie nee zegt, geeft een grens aan. Tot hier en niet verder. Niet om de grens zelf, maar om de achterliggende waarde te beschermen. Welke dat is? Ik hoor het de juf van de kleuterschool nog zeggen: ook een ander kind wil graag kunnen spelen in de zandbak. Ook een ander kind heeft recht om gelukkig te zijn, ook een ander kind heeft recht om ongestoord te mogen spelen. Ook de ander heeft recht om te mogen leven. En zal de filosoof Levinas zeggen: aan het gelaat van de ander ontspringt het fundamentele gebod: gij zult niet doden.³

³ <https://www.filosofie.nl/emmanuel-levinas.html>

Emmanuel Levinas is één van de grootste denkers in de naoorlogse periode van de twintigste eeuw. Zijn ethische filosofie is geïnspireerd door zijn ervaring als Frans militair in de Tweede Wereldoorlog. Ondanks zijn Joodse

En dan vooral het gelaat van de kwetsbare ander, die niet voor zichzelf kan opkomen. In die tijd waren dat vrouwen, kinderen, wezen, vreemdelingen. Daarom mocht je niet echtbreken, niet doden, niet stelen en niet begeren van wat van een ander is. Om hun vrijheid te beschermen. Want, zo schrijft Paulus over de 10 woorden: 'Pleeg geen overspel, pleeg geen moord, steel niet, zet uw zinnen niet op wat van een ander is' –deze en alle andere geboden worden samengevat in deze ene uitspraak: 'Heb uw naaste lief als uzelf.' Want de liefde berokkent uw naaste geen kwaad, dus de wet vindt zijn vervulling in de liefde.

Wie zijn medemens liefheeft, zal hem niet vermoorden, zal niet van hem stelen, noch valse verklaringen tegen hem afleggen. Wie zijn vrouw liefheeft, zal haar niet verkrachten. Nee, natuurlijk niet.

Maar waarom houdt zich er dan niet iedereen aan? Waarom wordt er geroofd, vermoord, gestolen, verkracht?

Ik keer weer even terug naar de bijbel, maar het oude testament. Als Mozes de berg op en daar veertig dagen en nachten verblijft, dan heeft hij het volk Israël aan zijn de leiding van broer toevertrouwd. Net zoals ouders op een gegeven moment wel eens avondje uit willen en dan een oppas vragen. En stel, dat ze dan bij thuiskomst ontdekken dat de kinderen nog niet in bed liggen en in plaats nog televisiekijken, op internet rondsurfen. Ik noem maar wat.

En daarom hoor je in de politiek vaak stemmen opgaan: er moet meer toezicht komen, er moet strenger worden gestraft, er moet harder worden opgetreden.

afkomst heeft hij zijn krijgsgevangenschap in Duitsland overleefd. Levinas sloot zich niet af voor de gruweldaden die zich daar voltrokken; ze spoorden hem juist aan tot een pleidooi voor een betere en humane omgang tussen mensen.

Volgens Levinas is de medemens niet slechts een ander persoon, maar verschijnt die als een vreemde ander. Om het overstijgende anders-zijn van de ander te benadrukken schrijft hij de Ander herhaaldelijk opzettelijk met een hoofdletter. De Ander is geen object waar ik gebruik van kan maken. Volgens Levinas verschijnt de Ander – hij spreekt van 'het gelaat van de Ander' – als ontoegankelijk schepsel dat een appel doet op mijn verantwoordelijkheid. Het gelaat toont het idee van oneindigheid"

"Het is niet jij die de wereld een plaats geeft, maar het is de Ander, die jou aanspreekt, appelleert en jou een plaats geeft"

Deze gedachte, verkondigd in Levinas' hoofdwerk *Totaliteit en Oneindigheid* (1961), heeft artsen, maatschappelijk werkers en verpleegkundigen geïnspireerd hun patiënten op een meer zorgzame en respectvolle te behandelen.

Door de Ander centraal te stellen, zet Levinas zich af tegen een filosofische traditie die zich voornamelijk richt op het ego. Sinds Descartes ligt het zwaartepunt in de filosofie bij het denkende subject, het cogito. Dit subject wil en verlangt het één en ander van zijn omgeving. In de heerschappij van het subject is er geen plek meer voor een werkelijk ethische verhouding met de Ander. Hoewel Duitse filosoof Martin Heidegger zijn geestelijke voorvader is, verwijt Levinas Heidegger deze filosofische blinde vlek.

Maar zo werkt het niet; sterker het werkt soms helemaal averechts. En waarom is iets wat elk kind op en gegeven moet leren inzien, moet leren begrijpen, wat elke ouder, opvoeder een kind moet bijbrengen. Regels, die van buitenaf worden opgelegd zonder dat een kind snapt waarom, die wekken alleen maar agressie en weerstand op. Maar waarom je voor een rood licht moet stoppen, zal elk kind snel genoeg begrijpen. En zal het dan zich er niet uit zichzelf aan houden? Uit wat we noemen wel begrepen eigen belang?

Dat is één. Maar het verhaal van Jezus in de woestijn leert mij nog iets. In de woestijn is er geen controle, geen oppas, geen toezien ouder, die over hem waakt en hem op de regels wijst. Jezus is er moederziel alleen. Hij staat – om het zomaar te zeggen - op de rand van volwassenheid. En de duivel fluistert hem in, dat hij als Gods Zoon niet alleen alle macht, maar ook alle vrijheid heeft. Dat hij met niets en niemand rekening hoeft te houden en door niemand ter verantwoording zal worden geroepen. Alles en iedereen staat tot zijn beschikking. Hij heeft absolute macht, te vergelijken met

In het Grieks van Lucas staat bij wat wij vertalen met duivel: *diabolos*.

Van het Griekse werkwoord: *dialambanein* wat betekent: uiteendrijven.⁴

⁴ *diabalaō*. The basic sense is “to separate from,” “to be set in opposition,” “to be hated” (passive), “to accuse,” “to repudiate,” “to give false information.” The only NT instance is with reference to the unjust steward in [Lk. 16:1](#): “accused.”

diabolos

A. Linguistic.

1. The main use is for complaint or calumny, i.e., “calumniator,” “talebearer.”
2. Josephus has *diaboleō* for calumny or accusation, but not *diabolos*.
3. The LXX, too, has *diaboleō* for calumny, enmity, and *diabolos* for accuser, and it also uses *diabolos* for the devil as the accuser, adversary, or seducer ([1 Chr. 21:1](#); [Job 1](#); ; [Zech. 3:1ff.](#)). [W. FOERSTER, II, 71-73]

B. The OT View of Satan.

1. The *sāṭān* is basically the enemy (cf. [1 Sam. 29:4](#); [Ps. 71:13](#)), but specifically the legal accuser ([Zech. 3:1](#)) who is placed at the right hand of the accused (cf. [Ps. 109:6](#)). [Ezek. 21:28-29](#); [29:16](#) express the same concept in another term (cf. [1 Kgs. 17:18](#)). On the prophetic view the enemies that God raises up against Israel are also accusers on God's behalf (cf. [1 Kgs. 11:14ff.](#)).

2. Job offers the picture of a heavenly accuser – not a demonic being, but an official prosecutor who comes before God at special times and is part of his entourage. This accuser can act against Job only with God's approval and on God's behalf. A sinister element enters in, however, with his power to use natural disasters and sickness. In [Zech. 3:1ff.](#) we again have the accuser at a trial, although here grace overrules law and the accusation is quashed. The OT references to *sāṭān* are infrequent and the concept is not central. Only in [1 Chr. 21:1](#) (and possibly [1 Kgs. 22:19ff.](#)) does the idea of a tempter occur. The legal element is still present in [1 Chr. 21:1](#) but Satan (now a proper name) is hostile and harmful. As distinct from Persian dualism, Satan is still under God and the event recorded is not removed from the divine plan of salvation. The OT Satan embodies a threat from God's world, whether as divine prosecutor or as destructive principle. In postcanonical works we find an absolutizing tendency in which Satan is the chief of a hostile kingdom and an absolute principle of evil. Behind this are many motifs, e.g., the ancient dragon, the serpent of paradise, and marriage with angels, in addition to the impact of Persian ideas. [G. VON RAD, II, 73-75]

- C. The Later Jewish View of Satan. The few OT references undergo considerable development in pre-NT Judaism. The following points may be noted: a. Azazel and his hosts are subjugated to Satan; b. demons are auton-

De diabolos is dus de uiteendrijver, de wigdrijver, de splijtzwam. En ik denk dat ik niet hoeft te leggen tussen wie of waartussen de duivel probeert een wig te drijven.

Ik had ooit een buurman, die houtsnijder was. Hoe doe je dat? vroeg ik, want in zijn woonkamer zag ik prachtige houtsnijwerken staan. Hij legde uit: hoe fijner geslepen de beitel is, hoe beter je kunt splijten. Kijk deze is stomp en grof. Maar deze is klein en haarscherp. Ik had een stuk hout meegenomen en ik wilde met de beitel aan de slag. 'Ho, ho', zei de buurman, 'als je het hout wilt splijten, moet je in de richting van de nerf splijten. Dus moet je eerst weten hoe de nerf loopt om de zwakke plek te ontdekken.'

Zo is de duivel bezig om bij Jezus te ontdekken hoe de nerf loopt. Met dit verschil dat Jezus geen stuk hout is, maar een diamant. Diamant in de kroon van God. De kroonprins. De nieuwe Adam⁵ en net zoals bij de eer-

mous; c. the main function of Satan is still that of prosecutor; and d. there is no rail of Satan from heaven. In the main, Satan aims to disrupt the relation between God and humanity, or Israel, by temptation (e.g., of Abraham or David), by accusation before God, and by interference in Israel's history. Satan may be resisted by good decisions, human merit or suffering, external aid (Moses, Michael, or the angels), and even by God himself. Satan is not the lord of this world, and although he is sometimes linked with the evil impulse, this is not a force that enslaves us. In some works Satan does not occur at all, being replaced by, e.g., angelic witnesses or several satans. Since all these ideas are fluid, Satan can sometimes be depicted as an exalted angel expelled from heaven, linked with legends about demons and the evil impulse, and even related in Gnostic fashion to the material world, but these are deviations from the main tradition. In this context one should consider names like Sammael and Azazel.

D. The NT View of Satan. As regards names, we find *Beli ar* in [2 Cor. 6:15](#), *Satana s* and *dia bolos* in Revelation, and such terms as *ho pone oro s*, *a rcho n tou   ko smou tou  tou*, *theo s tou   aio nos tou  tou*, *a rcho n te  s exousi as tou   ae ros*, as well as *dra ko n* and *o phis*. *Satana s* is perhaps closer to Palestinian usage than *dia bolos*; the two alternate in John and Revelation, while Paul usually has *Satana s* but *dia bolos* occurs in Ephesians and the Pastorals.. The two main features of the NT concept are the antithesis between God and Satan and the presence of God's kingdom in Christ. In opposition to God Satan is prince or even god of this world ([Lk. 4:6](#); [2 Cor. 4:4](#)), claiming the honor that belongs to God. The unredeemed are under his lordship ([Mt. 6:13](#); [Mk. 3:27](#); [Acts 26:18](#); [Col. 1:13](#)). They belong to him ([Jn. 6:70](#); [8:44](#); [1 Jn. 3:8](#); [Acts 13:10](#)). Their works are works of the *dia bolos* ([1 Jn. 3:8](#)). His aim is to separate from God. A murderer ([Jn. 8:44](#)) and liar ([1 Jn. 3:8](#)), he uses various hurtful processes ([Mk. 3:23ff.](#); [Lk. 13:11](#), etc.). The demons are subject to him. His ultimate weapon is death ([Heb. 2:14](#)). He is behind paganism and magic ([Acts 13:10](#)). If he is still the accuser, the whole of this aeon is finally his. Nevertheless, with Christ the kingdom of God destroys the devil's kingdom, and Satan is cast from heaven ([Rev. 12](#); ; [Jn. 12:31](#); [Lk. 10:18](#)), so that he loses the right of accusation. This does not happen without a struggle against Christ, as at the temptation ([Mt. 4:1ff.](#)), and at the end ([Lk. 22:31](#)). Conflict continues with the community (cf. [Acts 5:3](#), and the warnings of [Rom. 16:20](#); [1 Cor. 7:5](#); [1 Th. 2:18](#); [Eph. 4:27](#), etc.). Satan especially desires to snatch away the seed that is sown ([Mk. 4:15](#)). But the battle has been won ([1 Jn. 2:13](#)), and the church may thus resist with confidence ([Eph. 6:10ff.](#)). In the end-time Satan will summon up antichrist and enjoy some temporary success ([Rev. 13:2](#); [2 Th. 2:9-10](#)), but he will then be bound for the millennial period and after another brief interlude destroyed. While Satan is given certain powers by God, and can prevent journeys ([1 Th. 2:18](#)) or tempt believers ([1 Tim. 5:15](#)), the community is so secure in faith that the blows of his angel ([2 Cor. 12:7](#)) and delivering up to Satan ([1 Cor. 5:5](#); [1 Tim. 1:20](#)) can come within God's gracious operation. In [1 Tim. 3:11](#) and [2 Tim. 3:3](#) the meaning is "calumniator." "Devil," however, is the more probable sense in [Jn. 6:70](#) and [Eph. 4:26-27](#). This is also suggested by the use of the article and the singular in [1 Tim. 3:6-7](#), although "calumniator" is also possible here.

⁵ Want het evangelie vertelt hoe kort daarvoor de heilige Geest in de gedaante van een duif op hem neerdaalt, en er een stem uit de hemel had geklonken: 'Jij bent mijn geliefde Zoon, in jou vind ik vreugde.'

ste Adam heeft de duivel zijn beitel geslepen. Zoals hij in het scheppingsverhaal met succes een wig wist te drijven tussen Eva, Adam en God, zo probeert hij het met deze tweede Adam opnieuw.

En wat denkt u: wat zouden zijn gemakkelijkste prooien zijn? De arme sloebers met de rug tegen de muur? In de schuldsanering. Die uit arren moede een wietplantage beginnen. Of de mensen met grote idealen en ambities? De mensen, die zich geroepen weten tot een grote taak, zich voorbestemd weten om een bijzondere opdracht uit te voeren?

We horen ze beiden terugkomen en de duivel erop inspelen. Als het gaat om honger: 'Als u de Zoon van God bent, beveel die steen dan in een brood te veranderen.' Het is de verleiding van de snelle behoeftebevrediging. Even met je vingers knippen en kijk, daar wordt het je al op een presenteerblaadje aangeleverd. Snelle behoeftebevrediging. In onze tijd hoor je dat terug in alles waar het woordje 'snel' voorstaat: snel geld verdienen, snel rijk worden, snel op vakantie, snel afvallen, een snelle hap, snelle seks. Maar vraagt iemand zich ooit af wie ervoor gebruikt wordt; ten koste van wie gaat die snelheid? Wie ligt er krom voor, wie moet er haar lichaam voor verkopen?

En als het gaat om de grote roeping - het land, het volk heeft mij nodig om orde op zaken te stellen - ook daar weet de duivel heel subtiel op in te spelen. In het verhaal horen we hoe de duivel Jezus naar een hooggelegen plaats brengt en hem in een en hetzelfde ogenblik alle koninkrijken van de wereld laat zien. Als je op mij stemt

En dan is er nog een derde verzoeking, die m.i. inspeelt op verborgen teleurstelling, verborgen frustratie in een mens. De onuitgekomen dromen, de gefrustreerde wensen, de erkenning die nooit is gekomen, het talent, dat nooit gezien en erkend werd, het lintje dat nooit is uitgereikt. Weet u, in het Oost-Duitsland van Ulbricht en Honecker deed de Stasi, voordat ze begon om mensen in te palmen, eerst uitgebreid een antecedenten-onderzoek. Want als je het hout wilt splijten, moet je eerst weten hoe de nerf loopt om in de richting van de nerf splijten.

Had het slachtoffer misschien niet zo'n gelukkig huwelijk? Had hij of zij schulden? Een verborgen verslaving? Wilden ouders hun kinderen laten

En Lucas koppelt er nog eens een hele stamboom aan vast: Jezus was, zoals algemeen werd aangenomen, de zoon van Jozef. En zo stamde hij via David, Boaz en Juda af van Abraham van Metusalech, Henoch via Seth tot aan Adam, de zoon van God

studeren op een universiteit? Had hij of zij misschien de wens om veel te reizen? En na dat antecedenten-onderzoek stuurden ze er iemand op af: op de dominee een knappe, jonge vrouw, op de alcoholist iemand met veel geld. Aan de hoogleraar beloofden ze een paspoort. Maar dit is niet bedoeld om naar de ander te wijzen, hoe gemakkelijk het ook is. Dit verhaal over Jezus in de woestijn komt elk jaar op dezelfde tijd terug. Om zelf dat antecedenten-onderzoek te doen. Om zelf in de spiegel te kijken. Want als het ons menens is en we echt de weg achter Jezus aan willen gaan, dan zullen we vroeg of laat de man met de wig tegen komen. En om te voorkomen dat hij de kans krijgt die op onze zwakke plek te richten, onze Achilleshiel, is het goed om zelf te weten waar we extra op onze hoede moeten zijn.

Jezus heeft de beproeving doorstaan en ik kan me voorstellen hoeveel energie en kracht dat geeft: de verleiding als misleiding ontmaskerd, de duivel zijn masker afgerukt, de beitel, die van de steen is afgeketst. Misschien wel de mooiste overwinning, die je in je leven kunt behalen. Voorlopig. Want er staat niet, dat de duivel hem met voorgoed met rust laat. Dat doet de duivel nooit. Er staat alleen: hij ging voor een tijd bij hem vandaan.⁶ Ze zullen elkaar zeker weer tegenkomen, die twee. Maar nu eerst keert Jezus, gesterkt door de geest, alleen terug naar Galilea.

Maar tegelijk denk ik dat het doorstaan van die beproeving wijs en mild maakt. Alsof al die bijzondere verhalen van Jezus: van de zoon, die terugkeert naar z'n vader, van de farizeeër en de tollenaar, de barmhartige Samaritaan hier z'n oorsprong vinden. Is het niet zo: wie z'n eigen ziel heeft doorschouwd, wie in de woestijn, die weet alle mensen van dezelfde makelij zijn en dat alleen wie zonder zonde is, de eerste steen mag werpen. Amen.

⁶ Lucas 4:13